

[https://doi.org/10.31891/2307-5740-2025-342-3\(2\)-16](https://doi.org/10.31891/2307-5740-2025-342-3(2)-16)

УДК 338.43 (477)

ДУХНИЦЬКИЙ Богдан

ННЦ «Інститут аграрної економіки»

<https://orcid.org/0000-0002-5521-5602>

e-mail: duhnytskybogdan@gmail.com

ДУХНИЦЬКИЙ Володимир

Національний університет біоресурсів і природокористування України

<https://orcid.org/0000-0002-9670-1244>

e-mail: dukhnytskyi_vb@nubip.edu.ua

СТАН І ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ТВАРИННИЦТВА В УКРАЇНІ

У статті розглянуто динаміку виробництва основних груп тваринницької продукції (м'яса, молока, яєць) в Україні з 2000 року до теперішнього часу. Особливу увагу приділено змінам кількості поголів'я ВРХ, свиней та птиці за аналізований період. Розглянуто участь господарств населення у виробництві досліджуваної тваринницької продукції. З'ясовано їх домінуючу роль у виробництві молока, забезпеченні половини пропозиції яєць та допоміжне значення в сегменті м'яса. Визначено ключові проблеми українського тваринництва, характерні для всіх основних його напрямів. Окремо перераховані негативні фактори, які стримують розвиток м'ясного, молочного скотарства, свинарства та птахівництва. Наведено перелік необхідної державної підтримки, яка сприяла б відновленню і кращій стійкості галузей перед сучасними викликами. Здійснено оцінку перспективних заходів і показників розвитку тваринницького сектору за умов відносної стабільності соціально-економічної ситуації в нашій країні.

Ключові слова: тваринництво, проблеми, скотарство, свинарство, птахівництво, продовольство, потенціал.

DUKHNYTSKYI Bogdan

NSC "Institute of Agrarian Economics"

DUKHNYTSKYI Volodymyr

National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine

STATE AND PROBLEMS OF LIVESTOCK DEVELOPMENT IN UKRAINE

The article examines dynamics of production the main groups of livestock products (meat, milk, eggs) in Ukraine from 2000 to the present. Currently, historically lowest indicators of total milk supply are observed. Special attention is paid to changes in the number of cattle, pigs and poultry for the analyzed period. The number of cattle, cows and pigs is also the smallest. The cost of production in livestock and crop cultivation is compared, with a significant advantage of the latter being noted. The participation of households in production of studied livestock products is considered. Their dominant role in milk production, providing half of the egg supply and auxiliary importance in meat segment are clarified. The key problems of Ukrainian livestock farming, characteristic of all its main areas, are identified. The negative factors that hinder development of meat and dairy cattle breeding, pig breeding and poultry farming are listed separately. Necessary state support is provided, which would contribute to the restoration and better resilience of the industries to modern challenges. Main provisions of the Concept of State Target Economic Program for Development of Livestock for the period until 2033 are characterized, which is designed to promote formation of effective industry in accordance with conditions of the European Union. An assessment of prospective measures and indicators of development livestock sector under the conditions of relative stability the socio-economic situation in our country is carried out. According to the forecasts of FAO and OECD, in 2033, compared to current volumes, meat production in Ukraine will practically not change, the amount of milk will continue to decrease slightly, but the supply of eggs should increase by 15%. Our country will continue to meet the needs of domestic food market with all types of livestock products, while remaining an active participant in the relevant world markets.

Keywords: livestock, problems, cattle breeding, pig breeding, poultry farming, food, potential.

Стаття надійшла до редакції / Received 17.03.2025

Прийнята до друку / Accepted 26.04.2025

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

В сільськогосподарському виробництві Україна має сильно виражений нахил на рослинницьку продукцію, яка займає в ній приблизно 80 %. Натомість тваринництву належить лише п'ята частина валової продукції у грошовому виразі. Тваринницький сектор включає різноманітні напрямки, серед яких основними є молочне і м'ясне скотарство, птахівництво та свинарство, забезпечуючи населення базовими видами продовольства – м'ясом, молоком і яйцями. Проте тут регулярно існують проблеми як з обсягами виробництва перерахованих продуктів, так і з відповідним поголів'ям сільськогосподарських тварин. Для стабілізації скотарства, свинарства і птахівництва необхідно оцінити їх сучасний стан, враховуючи функціонування в умовах воєнного часу, а також окреслити найбільш реальні шляхи розвитку в короткостроковій перспективі.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Проблеми, актуальний стан та основні показники розвитку вітчизняного тваринництва висвітлені в працях вчених М.І. Башенка [3], О.А. Козак [4], О.Ю. Грищенко [4], О.В. Лаврук [5] та ін. Аналітичною та

статистичною базою для дослідження названих питань також стали дані Державної служби статистики України [2], Продовольчої і Сільськогосподарської Організації ООН (ФАО) [10], Організації Економічного Співробітництва й Розвитку (ОЕСР) [10], статті з мережі Internet [6, 8, 9], законодавчо-нормативна база Верховної Ради України [7], власні узагальнення, оцінки та висновки.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ

Метою статті є розгляд актуальної ситуації в базових сферах тваринництва України, виділення найбільш суттєвих проблем, що заважають їх стабільному функціонуванню, а також загальна оцінка перспектив виробництва м'яса, молока і яєць згідно з існуючими тенденціями.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Тваринницька галузь в Україні представлена повним переліком базових секторів для стабільного функціонування і забезпечення продовольством населення. Крім скотарства, свинарства і птахівництва, до її складу також входять вівчарство разом з козівництвом, рибництво, бджільництво, звірівництво та кролівництво, які мають допоміжне значення. Характеризуючись тривалою традиційністю, в даний час тваринництво системно доповнює рослинницький напрям. За інформацією ННЦ «Інститут аграрної економіки», згідно попередніх даних, у 2024 році валова продукція сільського господарства у постійних цінах 2021 року становила 1055 млрд грн, в тому числі рослинництва – 842 млрд грн, тваринництва – 213 млрд грн [1]. Визначальними продуктами тваринництва виступають м'ясо, молоко і яйця, що доповнюються рибою та морепродуктами, медом, вовною, хутром тощо. Починаючи з 2000 року, коли вже відбулась певна адаптація аграрної галузі до господарювання в нових умовах, динаміка їх виробництва відрізнялась, але здебільшого мала нестабільні показники (рис. 1).

Що стосується м'яса, то період до 2010 року відзначався найменшими показниками його пропозиції, а саме в межах 1,5-1,9 млн тонн [2]. З 2010 року виробництво стабілізувалось на рівні понад 2 млн тонн, зокрема у 2021 році, перед початком повномасштабної війни, воно становило понад 2,4 млн тонн. У 2022-2023 роках загальне виробництво м'яса скоротилось до 2,2 млн тонн, однак за підсумками 2024 року відбулось певне відновлення до близько 2,4 млн тонн (в т.ч. птиці – 1411 тис. т, свиней – 672 тис. т, ВРХ – 245 тис. т). В сегменті молока ситуація була іншою. Станом на 2000 рік в нашій країні вироблялось 12,7 млн тонн молока усіма категоріями господарств. Ще кілька років згодом виробництво здійснювалось навіть в більших обсягах (максимум у 2002 році – 14,1 млн тонн), після чого спостерігалось зниження, і в 2010 році воно склало 11,2 млн тонн. В наступні роки динаміка спаду стала відчутнішою, внаслідок чого у 2021 році було вироблено 8,7 млн тонн молока, а 2024 року в умовах війни вчергове оновлено мінімальний показник – 7,2 млн тонн. У виробництві яєць в Україні саме на початку ХХІ століття вдалось призупинити падіння і почати відновлення. Якщо за 2000 рік було вироблено 8,8 млрд штук яєць, то у 2010 році цей обсяг був майже подвоєним, досягнувши показника у 17,1 млрд штук. Найбільшим за період незалежності виробництво яєць стало в 2013-2014 роках – двічі поспіль по 19,6 млрд штук. Надалі знову фіксувалось серйозне зниження, яке призвело до того, що в 2021 році воно різко впало до 14,1 млрд штук, а за 2024 рік Україна виробила лише 11,6 млрд штук яєць [2].

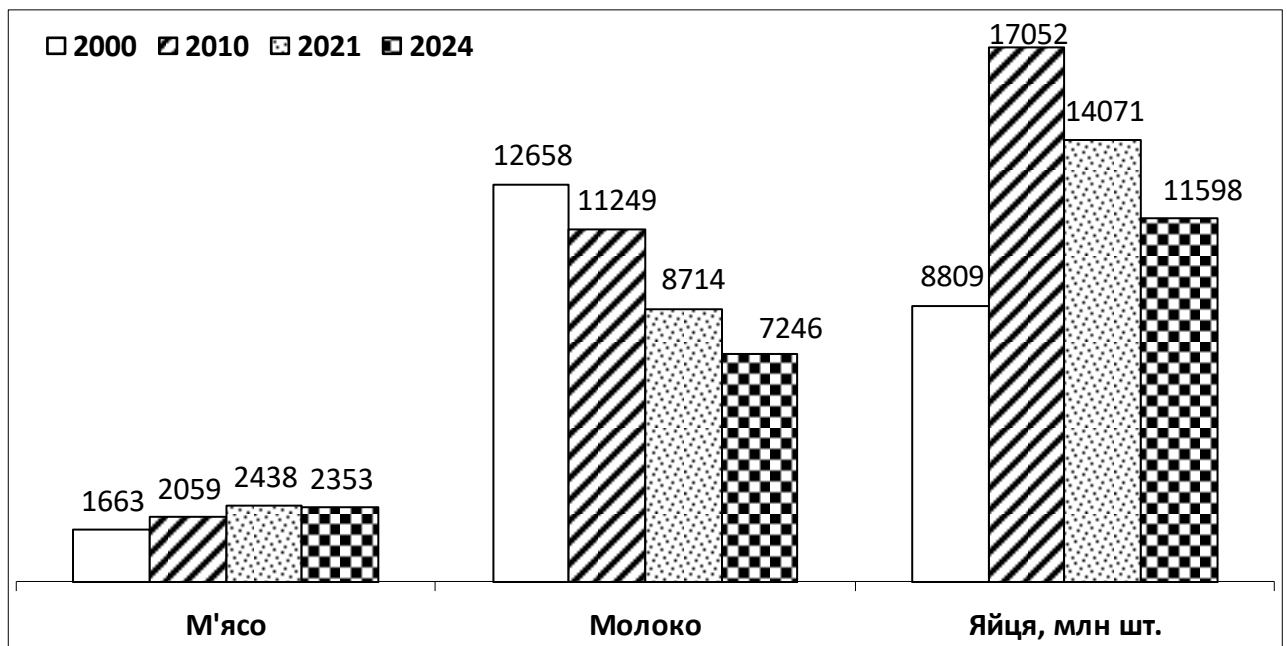

Рис. 1. Динаміка виробництва продукції тваринництва в Україні, тис тонн

Джерело: сформовано авторами на основі [2]

В контексті дослідження важливо звернути увагу на динаміку поголів'я сільськогосподарських тварин, що прямо впливає на обсяги виробництва відповідної продукції. Зокрема, великої рогатої худоби (ВРХ) на початок 2000 року налічувалось 10,6 млн голів, 2010 року – 4,8 млн голів, 2022 року – 2,6 млн голів [2]. За останніми наявними даними, на 1 січня 2025 року в Україні було 2,0 млн голів ВРХ. Паралельно зменшувалось і поголів'я корів: на початок 2000 року – 5,4 млн голів, 2010 року – 2,7 млн голів, 2022 року – 1,5 млн голів, 2025 року – менше 1,2 млн голів. Кількість свиней на початок 2000 року складала трохи більше 10 млн голів, зменшившись на початок 2022 року до 5,6 млн голів, а на 1 січня 2025 року – до 4,5 млн голів. Поголів'я овець та кіз за досліджуваний період скоротилось з 1,9 млн голів до 0,8 млн голів. Сектор птахівництва набув нового поштовху до розвитку в 2000-х роках. На початок 2000 року Україна мала 126,1 млн голів птиці в усіх категоріях господарств, через десять років – 191,4 млн голів, на початок 2022 року – 202,2 млн голів, на 1 січня 2025 року – 187,6 млн голів [2].

В нашій країні історично склалась вагома роль господарств населення у виробництві сільськогосподарської продукції, включаючи різноманітну тваринницьку (рис. 2). З 2000 року по 2021 рік вони скоротили обсяги пропозиції м'яса більш ніж на 40 % (з 1225 тис. тонн до 718 тис. тонн), молока – на третину (з 8989 тис. тонн до 5946 тис. тонн), проте спостерігалось нарощування на понад 20 % в сегменті яєць (з 5,8 млрд штук до 7,1 млрд штук). Але війна та спричинені нею негативні наслідки призвели до синхронного зменшення виробництва цих груп продовольства господарствами населення. Як результат, у 2024 році вони змогли забезпечити надходження для потреб внутрішнього ринку 534 тис. тонн м'яса, 4248 тис. тонн молока і 5,5 млрд штук яєць [2].

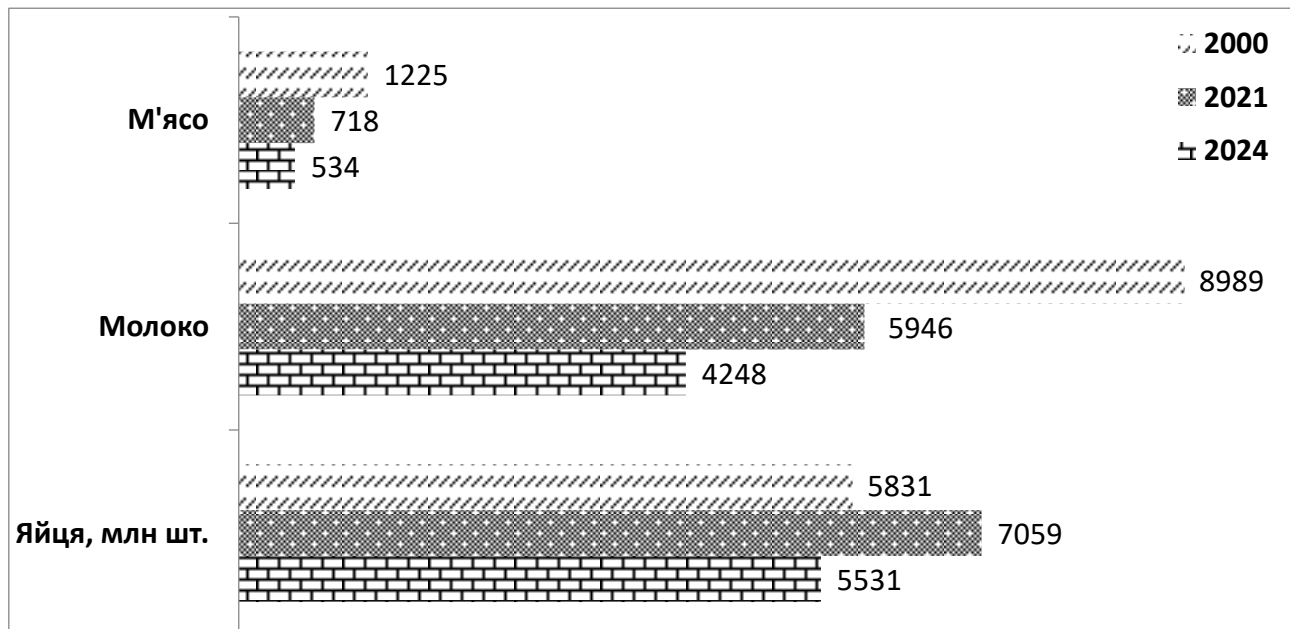

Рис. 2. Виробництво тваринницької продукції (за видами) господарствами населення, тис. тонн
Джерело: сформовано авторами на основі [2]

Виходячи з контексту дослідження, набагато важливіше розуміти яку частку продукція, вироблена населенням, займає у загальній пропозиції. На сьогоднішній день господарства населення забезпечують в межах 60 % всього обсягу молока, майже половину наявної кількості яєць та менше чверті різних видів м'яса (табл. 1). У порівнянні з 2000 роком цей сектор виробників на 12 % скоротив участь в формуванні внутрішньої пропозиції молока, на 18 % - яєць, і більш ніж в три рази зменшив частку по м'ясу [2]. Отже, в розрізі трьох найважливіших груп тваринницької продукції ситуація помітно варіюється: населення все ще продовжує відігравати провідну роль у поставках молока на внутрішній ринок, ділить порівну зі спеціалізованими підприємствами сегмент яєць і має доповнюючу частку щодо м'яса.

Очевидно, що базові напрями тваринництва України досі мають низку системних проблем, які лише ускладнились в умовах повномасштабної війни. Насамперед, для кожного з секторів була й залишається актуальною відсутність довгострокових орієнтирів розвитку. Тваринництво не може демонструвати прогрес самостійно, це має відбуватись у взаємозв'язку з потенціалом рослинницького напрямку сільського господарства, можливостями сектору переробки, реальними потребами внутрішнього продовольчого ринку та підтримкою необхідного експорту. Типовими негативними чинниками для основних секторів тваринництва виступають постійне зростання собівартості виробництва, коливання попиту і пропозиції, занадто тривала перспектива отримання прибутку, недостатня й нерегулярна державна підтримка, технічна й технологічна відсталість, відсутність налагодженої системи селекції, значна імпортозалежність від племінних

ресурсів у молочному скотарстві, свинарстві, м'ясному і яєчному птахівництві, високі ризики втрати поголів'я, обмежена купівельна спроможність населення тощо [3, 4, 5].

Таблиця 1

Частка господарств населення в загальному виробництві продукції тваринництва

Продукція, тис. тонн	2000			2021			2024		
	Всього	Населення	%	Всього	Населення	%	Всього	Населення	%
М'ясо	1663	1225	73,7	2438	718	29,5	2353	534	22,7
Молоко	12658	8989	71,0	8714	5946	68,2	7246	4248	58,6
Яйця, млн шт.	8809	5831	66,2	14071	7059	50,2	11598	5531	47,7

Джерело: сформовано авторами на основі [2]

Зокрема, м'ясне скотарство характеризується довготривалою окупністю інвестицій, тому ним займатися зараз невигідно, що часто призводить до здачі на м'ясо корів молочних порід. Про пріоритети спеціалізованих підприємств свідчить той факт, що з усієї їх кількості лише приблизно 5 % займаються вирощуванням ВРХ на м'ясо. Оскільки поголів'я худоби утримується переважно господарствами населення, це фактично унеможлиблює широке застосування сучасних технологій [6, 7, 8].

Особливо проблемним в Україні на даному етапі є напрям молочного скотарства, який функціонує в умовах постійного дефіциту молока. Тенденція скорочення кількості молочних ферм спостерігалась ще до повномасштабної війни, оскільки припинили свою діяльність господарства, що не змогли досягнути бажаної ефективності. Молокосировина за якістю згідно з існуючими стандартами поступається європейській, тому рентабельність виробництва кінцевої продукції досить обмежена. А продуктивність корів в Україні суттєво відстає від досягнутих показників в країнах з розвинутою молочною галуззю [4, 6, 8].

У свинарстві ключовим стримуючим фактором є висока собівартість, яка обумовлена використанням застарілих технологій. В основному це стосується малих й середніх виробників, тоді як великі господарства завдяки вертикальній інтеграції працюють ефективніше. Крім того, зараз дуже гостро стоїть проблема АЧС (африканської чуми свиней), змушуючи закриватись підприємства, у яких поголів'я свиней сягає декількох тисяч. Падіння закупівельних цін в галузі супроводжується паралельним зростанням вартості готового м'яса в роздрібній мережі, тобто заробляти достатньо можуть лише ті, хто продає кінцевому споживачу. З іншого боку, за оцінками фахівців, принаймні 40 % свиней вирощується і забивається в господарствах населення, потім реалізуючись на базарах та в маленьких магазинчиках, що унеможлиблює простежуваність продукції і контроль за поширенням хвороб. Загальна ж частка нелегального ринку свинини складає в межах 30 % [6, 7, 9].

Птахівництво, незважаючи на краще становище, теж зіткнулось зі значним зростанням собівартості виробництва. Спостерігається виражене домінування іноземних племінних ресурсів у м'ясному та яєчному птахівництві, де імпортозалежність становить приблизно 90 %. Вже під час війни обстріли енергетичної інфраструктури та спричинені ними відключення світла дуже негативно впливали на виробничий процес і дотримання технології, тому що птахофабрики є великими споживачами електроенергії. Більше постраждав яєчний напрям птахівництва, на який чекає тривале відновлення. Затримки у перевезенні вантажів через блокування кордонів європейськими фермерами не лише збільшували вартість доставки батьківського поголів'я курей, але й погіршували їх якість [6, 7].

Втім, попри названі негативні чинники, перспективи для розвитку українського тваринництва залишаються. Поступово відновлюється птахівництво, повертаючись на довоєнний рівень виробництва. Навіть у 2024 році декілька підприємств молочного сектору в різних регіонах України модернізують існуючі, будують нові потужності, нарощуючи при цьому поголів'я корів. Очевидно, що без підтримки держави тваринницька галузь самостійно не подолає ті виклики й проблеми, які заважають в нинішніх умовах. Зокрема, для виробників дуже актуальною залишається довгострокова державна підтримка, хоча б на 3-4 роки, щоб можна було більш впевнено планувати власну діяльність. Конкретно для скотарства важливо отримувати дотації на 1 га пасовищ, які зрошуються і призначені для випасу худоби. В свинарстві бажаним є запровадження зниженої ставки ПДВ по всьому ланцюгу виробництва продукції. Для стимулювання переходу господарств населення в юридично оформлену діяльність (реєстрація) чи створення ними ФОП доцільно запровадити спеціальну бюджетну дотацію на утримання молодих корів або теличок [6, 8].

Також 31 січня 2025 року Кабінетом Міністрів України схвалено Концепцію Державної цільової економічної програми розвитку тваринництва на період до 2033 року. Її завданнями визначено формування ефективної тваринницької галузі відповідно до вимог ЄС, задоволення потреб внутрішнього продовольчого ринку, підтримка підприємництва на селі, впровадження сучасних технологій. Оптимальним варіантом реалізації цих положень визначено надання пріоритету сільськогосподарським підприємствам, які можуть забезпечити досягнення високої конкурентоспроможності, розвиток на кооперативних засадах фермерських господарств, стимулювання органічного виробництва, використання прямих каналів збуту продукції [7].

Цікавим в даному контексті виглядає спільний галузевий прогноз Продовольчої і Сільськогосподарської Організації ООН (ФАО) та Організації Економічного Співробітництва й Розвитку (ОЕСР), розрахований до 2033 року [10]. Одним з його ключових розділів є оцінка виробництва визначених видів сільськогосподарської продукції, включаючи тваринництво, в основних країнах-виробниках з кожного регіону. Вони передбачають, що в Україні з середнього рівня за 2021-2023 роки до 2033 року виробництво м'яса залишиться майже незмінним (2157 тис. тонн і 2154 тис. тонн відповідно), триватиме зниження по молоку (з 7750 тис. тонн до 7299 тис. тонн), тоді як очікується збільшення загального обсягу яєць на 15 % (з 793 тис. тонн до 910 тис. тонн).

В цілому розвиток тваринництва відповідає прагненню нашої країни не лише до простого нарощування обсягів виробництва, але й підтримує товарну диверсифікацію експорту в плані збільшення продукції з доданою вартістю, оскільки тварини у процесі вирощування споживають зерно, картоплю, овочі, комбікорми, молоко тощо, на виході даючи продовольство, яке містить білок. Усі ключові напрями галузі продовжують виконувати основну функцію – забезпечення продуктами харчування, одночасно залишаючись повноцінними учасниками відповідних глобальних ринків.

ВИСНОВКИ З ДАНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

Тваринницька галузь України, особливо під час повномасштабної війни, функціонує в умовах невіршених раніше системних проблем, які зараз поглиблюються на тлі триваючої спадної динаміки поголів'я тварин і виробництва молока, м'яса та яєць. Вагома роль господарств населення одночасно є допоміжним та стримуючим фактором в скотарстві, свинарстві й птахівництві. Разом з тим жоден сектор не використовує власний наявний потенціал, який потребує державної регуляторної підтримки і довгострокових інвестиційних коштів. Концепція Державної цільової економічної програми розвитку тваринництва до 2033 року передбачає основні кроки для сталого розвитку всієї галузі з огляду на досвід Євросоюзу. Прогнози ФАО та ОЕСР свідчать, що через десять років в Україні не надто зміняться показники виробництва ключових продуктів тваринництва. Перспективними напрямками подальших досліджень даної тематики можуть виступати заходи підтримки основних його галузей, які на практиці застосовувались в різних географічних регіонах і країнах світу.

Література

1. Прогноз виробництва сільськогосподарської продукції в Україні у 2025 році (лютий 2025 року) / [Лупенко Ю.О., Нечипоренко О.М., Людвенко Д.В., Грищенко О.Ю.]; за ред. Ю.О. Лупенка, О.М. Нечипоренка. – К.: ННЦ «ІАЕ», 2025. – 24 с.
2. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>
3. Тваринництво України: стан, проблеми, шляхи розвитку (1991-2017-2030 pp.) / за ред. акад. НААН М.І. Башченка. – К.: Аграр. наука, 2017. – 160 с.
4. Козак О.А., Грищенко О.Ю. Ринок молока і молочних продуктів: світові тенденції розвитку та перспективи для України. Вісник Хмельницького національного університету: Економічні науки. 2022. № 4. С. 90-97.
5. Лаврук О.В., Лаврук Н.А. Тваринництво: стан та перспективи розвитку. Агросвіт. 2020. № 22. С. 9-15.
6. Під тиском війни: як змінилось українське тваринництво. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3923298-pid-tiskom-vijni-ak-zminilos-ukrainske-tvarinnictvo.html>
7. Концепція Державної цільової економічної програми розвитку тваринництва на період до 2033 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/76-2025-%D1%80#Text>
8. Як вивести тваринництво із кризи? URL: <https://agropolit.com/spetsproekty/948-yak-vivesti-tvarinnitstvo-iz-krizi>
9. Природні та штучні проблеми українського свинарства. URL: <https://aggeek.net/ru-blog/prirodni-ta-shtuchni-problemi-ukrainskogo-svinarstva>
10. OECD-FAO Agricultural Outlook 2024-2033. URL: <https://openknowledge.fao.org/server/api/core/bitstreams/dc822d88-7b6c-4c49-8e2f-9820de4d7ff4/content>

References

1. Prohnoz vyrobnytstva silskohospodarskoi produktsii v Ukraini u 2025 rotsi (liutyi 2025 roku) / [Lupenko Yu.O., Nechiporenko O.M., Liudvenko D.V., Hryshchenko O.Iu.]; za red. Yu.O. Lupenka, O.M. Nechiporenka. – K.: NNTs «IAE», 2025. – 24 p.
2. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>
3. Tvarynnytstvo Ukrainy: stan, problemy, shliakhy rozvytku (1991-2017-2030 rr.) / za red. akad. NAAN M.I. Bashchenka. – K.: Ahrar. nauka, 2017. – 160 p.
4. Kozak O.A., Hryshchenko O.Iu. Rynok moloka i molochnykh produktiv: svitovi tendentsii rozvytku ta perspektyvy dlia Ukrainy. Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu: Ekonomichni nauky. 2022. № 4. P. 90-97.
5. Lavruk O.V., Lavruk N.A. Tvarynnytstvo: stan ta perspektyvy rozvytku. Ahrosvit. 2020. № 22. P. 9-15.

-
6. Pid tyskom viiny: yak zminylos ukrainske tvarynnytstvo. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3923298-pid-tyskom-vijni-ak-zminilos-ukrainske-tvarinnictvo.html>
 7. Kontsepsiia Derzhavnoi tsilovoi ekonomichnoi prohramy rozvytku tvarynnytstva na period do 2033 roku. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/76-2025-%D1%80#Text>
 8. Yak vyvesty tvarynnytstvo iz kryzy? URL: <https://agropolit.com/spetsproekty/948-yak-vivesti-tvarinnitstvo-iz-kryzi>
 9. Pryrodni ta shtuchni problemy ukrainskoho svynarstva. URL: <https://aggeek.net/ru-blog/prirodni-ta-shtuchni-problemi-ukrainskogo-svinarstva>
 10. OECD-FAO Agricultural Outlook 2024-2033. URL: <https://openknowledge.fao.org/server/api/core/bitstreams/dc822d88-7b6c-4c49-8e2f-9820de4d7ff4/content>